

presència

Número 1883. Del 28 de març al 3 d'abril del 2008. Any XLIII. 0,50 €

Les joies del bosc

MALLERENGUES, PICOTS I PICA-SOQUES.

Us presentem alguns dels ocells més populars, i alhora desconeguts, del país.

I UN PÒSTER DE REGAL. Amb les mallerengues, els picots i els pica-soques i altres ocells de bosc dels Països Catalans.

PICA-SOQUES BLAU

Sitta europaea

Àgil grimpador, capaç de recórrer els troncs cap amunt i baixar amb el cap avall

Mallerengues, picots i pica-soques

Els picots, sobretot el garser petit, són uns indicadors de la bona salut dels boscos de ribera

PICOT VERD

Les mallerengues se senten atretes per les menjadores i les caixes niu que els posen a jardins i terrasses

JORDI COMELLAS
● Les mallerengues, els picots i els pica-soques tenen en comú que són ocells de bosc, de diferents tipus de bosc, però de bosc. Els picots i els pica-soques no són fàcils d'observar, però les mallerengues són visitants assidus dels parcs i dels jardins, on van a cercar menjar i són atretes per les menjadores i les caixes niu que els puguem posar als jardins o les terrasses.

També tenen en comú que la majoria són uns animals bellament acolorits, a excepció del colltort (o pigot formiguer o pigot bord), que és el que té els colors més discrets i es pot confondre més amb el brancatge i amb el fullam.

Una altra característica dels

picots, els pica-soques, les mallerengues i els raspinells és que escullen els troncs dels arbres per fer els nius i per buscar menjar, i, en el cas dels picots i pica-soques, és fàcil sentir el repicar del seu bec als troncs dels arbres, ja sigui per fer el niu o buscar aliments, ja sigui amb un clàssic tamborineig amb què marquen el seu territori.

És normal que, entre els no-experts, es confongui tot sovint els picots amb els pica-soques. Els picots, es diferencien del pica-soques per la mida. Els primers són més grossos, i també molt més acolorits. Només cal veure el picot verd, amb les seves plomes verdes i grogues i el seu cap roig en el cas dels mascles. O el picot negre, el símbol del parc natural del Cadí-Moixeró, amb el

FITXA

– MALLERENGUES: Família d'ocells insectívors de mida petita que poblen tot tipus de boscos on hi ha arbres vells.

– PICA-SOQUES: Passeriformes proveïts de fortes ungles que els permeten grimpar pels arbres.

– PICOTS: S'alimenten d'insectes i larves que extreuen dels troncs dels arbres que escalen ajudant-se amb la cua.

seu impecable negre, coronat per un cridaner barret vermell. O la resta de picots, el garser gros, el mitjà, el petit, el dorsiblanc, tots amb una peculiar barreja de negre, vermell i blanc.

En canvi, el pica-soques és més petit i destaca només per la seva part superior blava.

En el cas de les mallerengues, també s'hi barregen bonics colors com el blau, el verd, el groc, el negre i el blanc, en el cas de la carbonera, la blava i la cuallarga; i els marronosos i grisos, més discrets, en els cas de la petita, la llarga, l'emplomallada, la de bigotis i el teixidor.

Els raspinells també es caracteritzen per la discreció en el color de les seves plomes, al contrari del pela-roques, que és tot un es-

pectacle amb les ales vermelles obertes.

En aquesta ocasió, Jordi Sargatal, president de la Fundació Territori i Paisatge (TiP) i Marga Viza, cap de projectes de la fundació, han estat els assessors del pòster que editem avui. És per això que són ells els qui ens expliquen el perquè d'aquestes famílies d'ocells i les coses que tenen en comú.

«Aquesta vegada –ens expliquen– hem pensat de fer un pòster, que ja fa temps que en teníem moltes ganes, dedicat als picots, als pica-soques i a les mallerengues. Primer perquè són uns ocells molt bonics i molt simpàtics i, també, perquè hi ha moltes escoles i molta gent que parla d'aquestes espècies, i dels raspi-

nells, i moltes vegades hi ha certa confusió, sobretot pel que fa als pica-soques i als picots.»

Diuen que pretenen fer un xic d'educació ambiental i ensenyar que en el cas de les mallerengues, tot i que són d'hàbitats forestals, precisament són molt atretes per la ciutat i que podem arribar a atreure-les als nostres jardins i a les nostres terrasses.

Mentre parlem amb Marga Viza i amb Jordi Sargatal, al segon pis de l'edifici de la Pedrera de Barcelona, al balcó hi podem veure una esplèndida mallerenga blava, atreta per una menjadora plena de cacauets.

«Estem en ple centre de la ciutat, i cada dia ens vénen mallerengues blaves, mallerengues carboneres...», asseguren.

«Són ocells molt agraïts –continuen explicant–, molt simpàtics, molt utilitzats en el món escolar. A moltes escoles hi ha classes que duen els seus noms, també són uns animals que surten molt en els contes infantils, en les cançons populars, però moltes vegades s'equivoquen, per això hem volgut diferenciar-los i plasmar en el pòster una mica les seves característiques.»

En aquest sentit, proposen que a les escoles posin menjadores als patis perquè els nens puguin veure aquestes espècies d'ocells, «perquè són uns ocells mols casolans i poden arribar a venir tant com els pardals. Són ocells molt atractius, molt acolorits, que ens serveixen per això que en diem seducció ambiental, perquè els nens i les nenes vegin que, a part dels coloms i dels pardals, als nostres pobles i ciutats, hi ha d'altres espècies d'ocells».

«Has de tenir en compte –prosegueixen– que quan algú veu una mallerenga blava, que és com una mena de joia, tothom respon de manera molt positiva. Creiem que aquesta és una bona manera d'entrar en el món dels ocells.»

Algunes d'aquestes espècies s'utilitzen com a indicadors de la salut dels boscos. Si les llúdrigues ens indiquen la bona qualitat de l'aigua dels rius i el mussol pirinenc, dels boscos madurs, els picots ens parlen de la bona salut del bosc de ribera.

«Des de la Fundació –assegu-

Un magnífic exemplar de picot negre dóna menjar als seus pollets./JORDI BAS

ren– hem fet alguns estudis molt interessants en aquest sentit. I en el cas del picot garser petit, quan el veiem en algun lloc podem tenir la més absoluta garantia que és el millor indicador de la salut ambiental d'aquell indret. Podem mesurar perfectament la qualitat del bosc de ribera per la presència del picot garser petit, per això és un dels indicadors que es fan servir en els treballs d'investigació.»

No és fàcil veure els picots i els pica-soques, el que no és tan difícil és sentir el soroll que fan quan piquen als troncs dels arbres.

«Quan piquen fort als arbres, no estan fent el niu –assegueren–, sinó que estan marcant el territori. Busquen arbres que siguin buits per dins o branques mortes, de manera que quan piquen fan com si piquessin un tambor i el soroll ressona moltíssim pel bosc. En canvi, quan fan el niu intenten ser més discrets perquè ningú, cap dels seus depredadors, no vegi on el fan; però quan piquen tan fort, és que estan marcant el territori.»

Una de les coses que tenen en comú totes aquestes espècies és que es tracta d'espècies totalment protegides. «Si fins fa alguns anys es podien caçar –ens diuen– i era bastant habitual anar a moltes cases i veure un picot dissecat al damunt d'un moble, ara, per sort, no es poden caçar i estan augmentant en nombre.»

Gràcies a la seva protecció, són espècies que es troben, més o menys, en una situació de creixement.

«En el darrer *Atlas dels ocells nidificants de Catalunya*, vam detectar que les espècies que han pujat moltíssim són, precisament, les espècies forestals, pel fet que cada cop hi ha menys explotació dels boscos.»

Tots aquests ocells són també uns insecticides fantàstics i funcionen com a fre per a moltes plagues d'insectes.

«Aquesta política de posar caixes niu –continuen explicant– que es fa a molts llocs, a part del fet que fa gràcia que et vingui un ocell a prop de casa, es va començar a fer a l'Europa central per poder controlar les plagues forestals. Com que hi havia molta política forestal i es tallaven molts ar-

Com podem apropar els ocells a casa nostra

Acostar els ocells a casa nostra ens permet gaudir de la seva presència, però també és un ajut per a certes espècies

JORDI COMELLAS

● Els nostres jardins, les nostres terrasses i els nostres balcons es poden convertir en hàbitats o en refugis de moltes espècies d'animals. En aquest cas, com que parlem d'ocells, ens dedicarem només al tema dels ocells, però els llibres d'Albert Ruhí i de Michael Chinery, dedicats a fer conèixer i a atreure la fauna més propera, tracten de tot tipus d'animals, insectes, mamífers, ocells, amfibis, cucs, etc.

La manera més fàcil d'aconseguir que se'ns acostin ocells a casa és posant-los menjar i aigua. Per això, al mercat hi ha menjadores i abeuradores especials, però tampoc no cal ser tan primmirat i ens les podem fabricar nosaltres mateixos. El que sí que hem de mirar és que no estiguin situades en llocs perillosos, com ara les carreteres, i que no estiguin a l'abast de depredadors, sobretot, en el cas de

LLIBRES

«Como atraer fauna al jardín»

Autor: MICHAEL CHINERY / Editorial: LYNX

Fer el jardí atractiu per a aus i altres animals.

«La natura al teu jardí»

Autor: ALBERT RUHÍ / Editorial: BRAU

Què podem fer a casa per atreure la fauna, i guia d'identificació.

terrasses i jardins, dels gats. També hem de controlar que el menjar no s'hi faci malbé (que no es mulli ni es floreixi), que la menjadora estigui neta i, sobretot, ser constants en reposar el menjar i l'aigua.

Al mercat especialitzat també hi ha tot tipus de menjars per a ocells, però, sobretot, hem de mirar de no posar-los menjar salat com ara pipes o cacauets i en tot cas aquests aliments hauran de ser crus, sense fregir.

Una altra manera de fer acostar aus, en aquest cas als jardins, és plantant arbres fruiters que atreguin un tipus d'ocells, o plantant gramínies.

Una menjadora pot ser un senzill plat o una plataforma una mica elevada, però al mercat hi ha dispensadors tubulars, de malla, o de plàstic, que s'omplen de llavors o de cacauets, i els ocells se serveixen a través de forats.

Sí a més d'atreure els ocells

Un dels models més clàssics de caixa niu. / JORDI COMELLAS

per veure'ls, també els volem oferir un refugi perquè s'hi estableixin i amb sort, puguin criar, podem recórrer a les caixes niu, que també representen una manera de gaudir de la presència d'aquests animals i una compensació per als espais naturals que els hem arrabassat,

fet malbé o degradat.

En aquest cas també podem recórrer a les que ja venen fetes, però no és difícil construir-ne nosaltres mateixos amb quatre fustes, quatre claus i una mica d'enginy.

De caixes niu n'hi ha de molts tipus i de diferents mate-

PICOT GARSER MITJÀ

bres, als boscos no hi havia arbres vells i aquestes espècies no tenien llocs per criar. Aleshores, també es van adonar que hi havia moltes plagues forestals que augmentaven perquè no hi havia aquests insectívors, i van decidir posar caixes niu per afavorir la seva nidificació.»

«Perquè una mallerenga es un animal preciós que, quan arriba a un arbre, no deixa un insecte per provar. És un insecticida fantàstic. La natura té els seus sistemes de defensar-se i quan hi ha una plaga en un indret és perquè el seu depredador ha desaparegut. En un bosc madur, aquests ocells es passen el dia controlant aquestes plagues. No vol dir que no n'hi

Marga Viza i Jordi Sargatal, cap de projectes i director de la Fundació TiP, respectivament. / JORDI COMELLAS

hagi, però sí que estan molt més controlades. Per això, a l'Europa central ja fa més de cent anys que van començar a posar aquestes caixes niu en els boscos que es trobaven en explotació, per tal d'afavorir la presència de picots i de mallerengues, i ben aviat van poder comprovar que havien baixat d'una manera brutal les plagues forestals.»

En el pòster de Presència hi ha un total de dinou espècies, sis de picots (verd, garser petit, garser mitjà, garser gros, dorsiblanc i negre), set de mallerengues (carbonera, blava, petita, d'aigua, cuallarga, emplomallada i de bigotis), un teixidor, un colltort, un pica-soques blau, dos raspinells (comú i pirinenc) i el pela-roques.

«En el pòster hi hem posat les famílies dels picots, dels pica-soques, de les mallerengues i uns

Una mallerenga blava menjant en una menjadora, en un balcó de l'edifici de la Pedrera de Barcelona. /MONTSE REY/FTP

rials, fins i tot d'especialitzades per a espècies molt concretes, però les més habituals són les quadrades de fusta, que tenen una tapa al damunt amb frontisses, per mirar a l'interior.

N'hi ha que tenen el forat d'entrada petit, que són les que van bé per a les mallerengues i

altres espècies d'ocells de mida petita. N'hi ha que tenen el forat més gros, i són aptes per als picots o per a altres espècies un xic més grosses, fins i tot per a certs tipus de mussols. D'altres preferiran les caixes amb obertura frontal ampla, que permet veure l'interior sense haver

d'aixecar la tapa.

A part de les clàssiques de fusta, se'n poden fer amb altres materials, com ara amb pasta de paper per simular els nius de les

orenetes, ja que cada vegada tenen més problemes per trobar fang a les ciutats, amb trossos de tronc, n'hi ha fins i tot de sofisticadíssimes per a ratpenats, etc.

Sigui quin sigui el model que triem, haurem de tenir en compte, però, tota una sèrie de requisits perquè ens funcioni i cridi l'atenció dels ocells: ha de ser feta amb un material durador, fàcil d'inspeccionar sense molestar els seus ocupants, ha de protegir els ocells de les inclemències del temps, sobretot de la pluja, ha d'estar col·locada de manera que eviti l'accés dels depredadors (n'hi ha que disposen d'una protecció contra aquestes visites inoportunes) i, com més senzilla sigui, millor.

Acostar els ocells a casa nostra o, sobretot, a les escoles, a través de menjadores i de caixes niu és una bona manera d'educar i de fer divulgació, ja que, d'una banda, permeten l'observació d'ocells que sovint ens passen desapercebuts, però, de l'altra, també és un gran ajut per a aquelles espècies que cada vegada tenen més dificultats per trobar llocs adients per niar, o per trobar menjar, a causa de la degradació del seu hàbitat.

PELA-ROQUES

Un teixidor al seu niu, tot un complicat i acurat treball d'enginyeria i d'artesanaria. /JORDI BAS

quants més que són molt semblants, que es diuen mallerengues però que no ho són. Bàsicament el que tenen en comú és que tots són ocells forestals. L'únic

que no ho és és el pela-roques, que és com el raspinell però que viu a les roques, als penya-segats. En aquest cas, és un efecte clar de l'evolució dels animals.

Segur que, en un moment determinat, devien competir pels arbres i aquest va decidir anar-se'n a les roques. Allà, als penya-segats, fa el ma-

PICOT GARSER GROS

MALLERENGA EMPLOMALLADA

teix que l'altre, però a les roques. A més, el pela-roques, quan obre les ales, és com una puput de color vermell, és esplèndid.»

Per regla general, a excepció del colltort i els raspinells, que ostenten uns colors molt discrets, tots els altres es distingeixen per la seva coloració. Podem dir que són uns ocells que es fan mirar.

«Per això volem animar molt la gent, perquè val la pena que els coneguin, que els atreguin i que els puguin protegir per mitjà de caixes niu, menjadores i abeuradors, no només al jardí, sinó també a les terrasses o als balcons de casa seva. El que passa és que en tot això s'ha de ser molt constant, però quan els ocells controlen que en un lloc hi ha menjar o aigua, segur que hi van.»

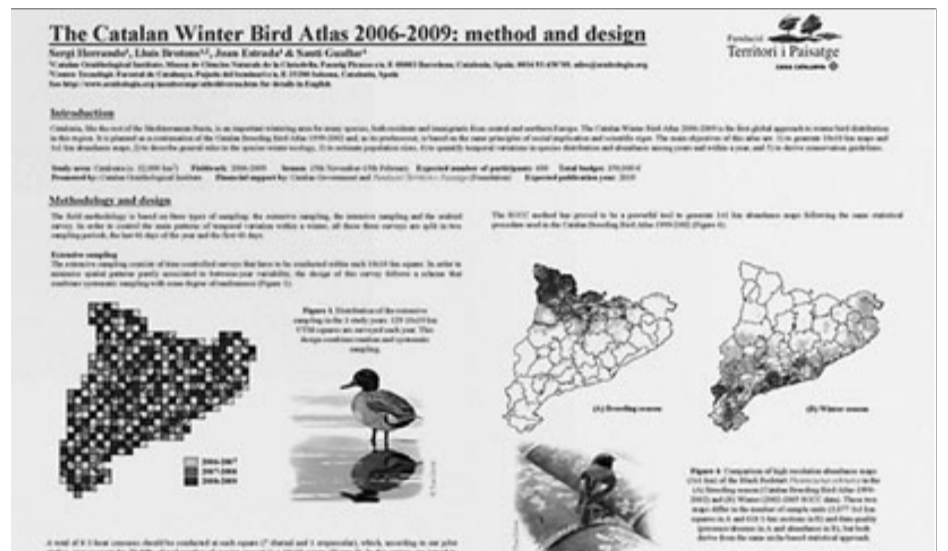
Estudi i seguiment de picots. Des de l'any 1999, l'Associació Estudi Picot Garser Petit ha fet estudis i seguiments del picot garser petit i del mitjà.

Projecte Rius. Projecte que consisteix a implicar la ciutadania en la protecció i la millora dels rius i dels seus hàbitats, a partir d'activitats participatives.

Atlas dels ocells nidificants. Realitzat per ornitòlegs de tot Catalunya, coordinats per l'ICO, l'Atlas recull totes les espècies que nidifiquen al nostre país.

Atlas dels ocells hivernants. En procés d'elaboració, aquest atlas inclourà totes les espècies que passen l'hivern a les nostres contrades.

Obres per a la difusió i protecció de boscos vells. Exposició de més de 20 artistes de diferents països per difondre i col·laborar en el projecte Boscos Vells, per donar a conèixer aquests boscos i explicar l'adquisició de drets de tala.

Biodiversitat forestal. L'atles identifica i descriu els patrons de distribució de 74 espècies llenyoses.

Inventari ecològic i forestal de Catalunya. Fruit de 10 anys de treball, aquest extens inventari recopila l'heterogeneïtat i la riquesa que representa la superfície forestal de Catalunya, prop de la meitat de la seva superfície total, així com el gran repte que suposa la seva gestió.

Treballar per afavorir els entorns naturals

JORDI COMELLAS
● Al llarg dels deu anys que acaba de complir, la Fundació Territori i Paisatge (TiP) ha realitzat i ha ajudat a realitzar molts projectes que, directament o indirectament, afavoreixen la gestió, la conservació i la difusió dels entorns forestals o dels boscos de ribera i, de retruc, han contribuït a millorar la vida de la majoria de les espècies d'aus que surten en el

col·laborant en la gestió, la conservació i la difusió dels entorns naturals, es contribueix a la millora de les espècies animals que hi viuen

pòster, ja que és allí on bona part d'aquestes tenen els seus hàbitats. Entre altres projectes, han fet possible l'elaboració d'inventaris com ara l'Inventari Ecològic i Forestal de Catalunya, fet pel Centre de Recerca Ecològica i Forestal de Catalunya; la creació d'atles, com són l'Atlas dels ocells nidificants de Catalunya o l'Atlas dels ocells hivernants de

Catalunya, que està a punt d'aparèixer, realitzats tots dos per l'ICO (Institut Català d'Ornitologia) i el Departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat; o bé l'Atlas de la biodiversitat forestal, que representa el catàleg de les espècies llenyoses de Catalunya, a càrrec del Centre de Recerca Ecològica i Aplicacions Forestals (CREAF). També podem esmentar l'ex-

posició i el catàleg d'obres per a la difusió de projectes dels boscos vells, feta per ANF (Artistes per la Natura); o bé projectes directament relacionat amb la vida de certes espècies d'ocells, com ara l'estudi i seguiment del picot garser petit i d'altres espècies de picots, realitzats per l'Associació Estudi Picot Garser Petit, o el Projecte Rius que du a terme l'associació Hàbitats.

I un pòster amb molt de color

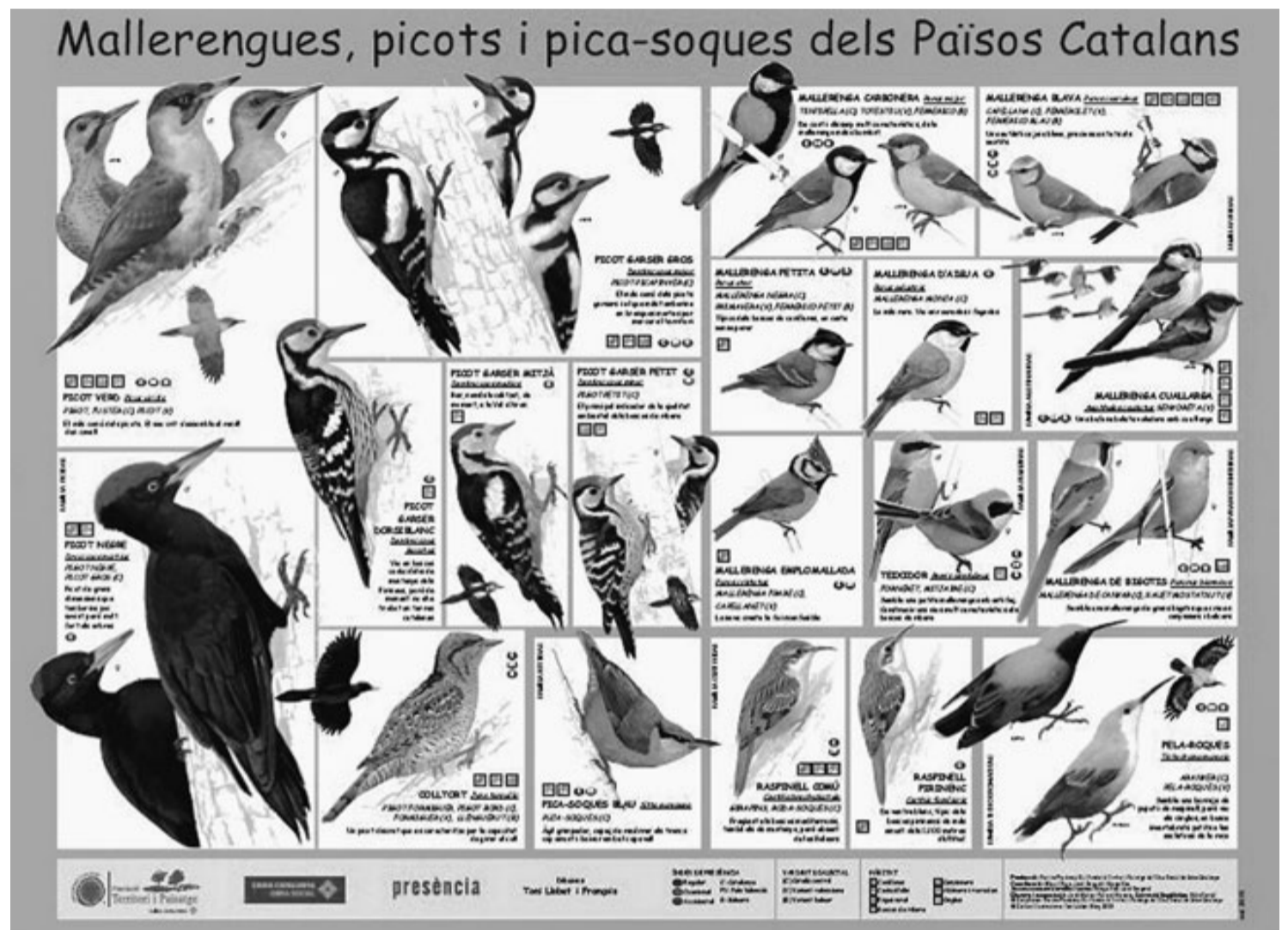
Presència i la Fundació Territori i Paisatge us regalen un nou pòster de la sèrie de biodiversitat, amb les mallerengues, els picots i els pica-soques dels Països Catalans. En total, dinou espècies d'ocells, dibuixades per Toni Llobet

MIQUEL RIERA

● Presència i la Fundació Territori i Paisatge de l'Obra Social de Caixa Catalunya regalen aquest cap de setmana als lectors de la revista el pòster *Mallerengues, picots i pica-soques dels Països Catalans*, en què es presenten un total de dinou espècies d'aquests ocells, entre els més populars del país. Les il·lustracions han estat de nou a càrrec de Toni Llobet, mentre que l'assessorament i els textos són dels biòlegs Jordi Sargatal i Marga Viza, director i cap de l'àrea de coordinació i projectes de la Fundació Territori i Paisatge, respectivament.

«Es tracta d'ocells molt coneguts de nom —quantas classes de nens o agrupacions excursionistes no porten com a nom *pica-soques?*—, però poc coneguts per l'aspecte. Reunir-los en un pòster ens va semblar una bona manera de donar-los a conèixer, perquè tothom lligués bé el nom amb la realitat», comenta Jordi Sargatal, que creu que tothom estarà d'acord que es tracta d'ocells molt entranyables, opinió que també comparteix el dibuixant Toni Llobet: «Aquest ha estat un pòster fet amb una especial complexitat per l'equip encarregat de la col·lecció, ja que els picots, i sobretot les mallerengues, són un dels ocells més propers, familiars i agraïts dels que viuen a les nostres terres. Per això mereixien un pòster per a ells solets. Podríem dir que són un grup especialment simpàtic: ho podeu comprovar col·locant una caixa niu per a mallerengues o una menjadora al vostre jardí, o fins i tot al balcó: aquests moixons menuts rarament no responen a la nostra oferta d'amistat, i esdevenen tot sovint visitants assidus i fidels, descarats i desvergonyits però amb aquell punt de malfiança que tenen tots els ocells salvatges.»

En el pòster hi apareixen dinou espècies d'ocells d'un total de vuit famílies diferents. Hi destaquen els picots, amb set espècies, i les mallerengues, amb cinc. Cada espècie està presentada en una casella en la qual apareixen dibuixats, en la majoria

El nou pòster que Presència regala aquest cap de setmana als seus lectors. / PRESENCIA

dels casos, els mascles, les femelles, els exemplars joves o amb els plomatges d'estiu o d'hivern. També alguns exemplars hi són dibuixats en vol. De cada espècie, se n'informa del nom popular, de les variants dialectals, del nom científic i se n'assenyala l'índex de presència als diferents territoris del país. També, amb unes icones, se n'indica l'hàbitat, és a dir, si viu, per exemple, en boscos caducifolis o en alzinars i rouredes, entre altres.

Sargatal destaca que al pòster hi surten tots els ocells d'aquestes famílies que es poden trobar als Països Catalans. Toni Llobet, per la seva banda, destaca el fet que, com que el nombre d'espècies que s'havia d'il·lustrar era inferior al d'altres pòsters, s'ha pogut esplaïar amb les diferents variants de plomatge. «Això, de retruc, permetrà a qui faci servir el pòster per identificar aquests ocells *intimar-hi* una mica més i

El pòster dels cetacis, distribuït el desembre passat.

I pel maig, la carpeta

● Tots els seguidors de la col·lecció de pòsters de biodiversitat que publiquen des de fa cinc anys, Presència i la Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya, es poden felicitar pel fet que al final de maig podran recollir, als llocs on s'indicarà oportunament, una carpeta amb les catorze làmines editades fins ara i amb espai suficient per a una quarantena en total. Pel que fa als pòsters que s'editaran aquest any, estaran dedicats als taurons, la vinya i l'olivera i els insectes, i es repartiran al juny, a l'octubre i al desembre.

saber amb més precisió si està observant un picot garser jove o una mallerenga carbonera femella, posem per cas», diu Llobet. A l'hora de presentar les espècies al pòster s'ha conservat l'escala entre els diferents ocells, des de l'imponent picot negre dels boscos pirinencs fins a les menudes mallerengues o el teixidor.

Llobet destaca també que els ocells, en la mesura del possible, estan dibuixats en les posicions que els són més característiques: els picots dalt dels troncs, la mallerenga blava en una de les seves clàssiques posicions d'equilibrista, el pica-soques blau cap per avall, un típic grupet de mallerengues cuallargues en vol. «Amb tot plegat, la composició final del pòster ha estat més complicada que en altres ocasions, però crec que entre tots hem aconseguit que estigui a l'altura d'aquests ocells tan diversos, bonics i acolorits», conclou.